

УДК 811.161.2'276.6:57

ОПРАЦЮВАННЯ БІОЛОГІЧНОЇ ЛЕКСИКИ В ІНШОМОВНІЙ АУДИТОРІЇ

Марія Вус

*Львівський національний університет імені Івана Франка,
кафедра українського прикладного мовознавства,
вул. Університетська, 1, кімн. 233, 79000 Львів, Україна
тел.: 032 239 43 55
ел. пошта: maryvus@mail.ru*

Розглянуто особливості роботи над однією з груп спеціальної лексики в курсі української мови як іноземної – біологічної. Розкрито проблеми вивчення зооназв, які є важливою частиною словникового складу української мови та носієм національно-культурної інформації.

Ключові слова: українська мова як іноземна, біологічна лексика, зооназва.

Підготовка іноземних студентів займає важливе місце серед пріоритетних напрямів освітньої політики розвинених країн світу. Мовна освіта іноземних студентів заслуговує на особливу увагу в українській лінгводидактиці, зважаючи на те, що кількість іноземців в українських університетах постійно зростає. Це свідчить про інтеграцію української системи освіти у світовий простір і формування позитивного міжнародного іміджу України.

О. В. Гончарук зазначає, що основне завдання української мови як іноземної – сформувати в іноземного студента комунікативну компетенцію, що дасть змогу вільно спілкуватися в ситуаціях, актуальних для сфер його діяльності: соціально-побутовій – у період адаптації до іншомовного середовища; та навчально-професійній – у період набуття навичок професійного мовлення [5]. Одним із найважливіших складників комунікативної компетенції, як відомо, є лексична компетенція, оскільки незнання лексики унеможливає формулювання висловлювання. Тому вивчення лексики – це один із найголовніших способів збагачення інтелектуальних здібностей, формування мовно-мовленнєвих навичок студентів-іноземців та ознайомлення їх із національно-культурними особливостями народу.

Актуальність дослідження визначена необхідністю ознайомлення іноземців із цікавою і значною групою словникового складу української мови – біологічною лексикою, а саме із номенами зоології, що завжди відігравали значну роль у житті людей та є надзвичайно багатим джерелом лінгвокраїнознавчої інформації у вивченні української мови як іноземної.

Проблемою опрацювання біологічної лексики в курсі української мови як іноземної займалися такі науковці: З. Василько, І. Кузишин, Ю. Сагата, Д. Добрусинець, Н. Яніцька, та ін.

Біологічна номенклатура – багата лексична скарбниця української мови, що формувалася протягом багатьох віків і об'єднує цілий комплекс наук про живу природу. Кожна з цих наук членується на наукові галузі. Зважаючи на це, обмежимося дослідженням спеціальної лексики однієї з перших біологічних наук – зоології.

З давніх часів людина відчуває себе частиною природи і перебуває у тісному контакті з довкіллям, зокрема із тваринами, адже на земній кулі немає такого місця, де б не жили представники тваринного світу. Ще первісні люди розуміли, що не можуть обійтися без знань про місце перебування і звички тварин, які могли загрожувати життю, давати поживу, лікувати. Людина, приручаючи тварин, порівнювала себе із ними, шукала подібність у зовнішності, поведінці, розумових здібностях. Це викликало особливе ставлення, навіть пошанування деяких тварин, що були покровителями людини.

Назви тварин виникають у процесі пізнання навколишнього світу людиною, тому роль тварин у житті людини відображено в мовній картині світу.

Українська зоологічна лексика є носієм національно-культурної інформації, її використовують у казках, народних піснях, приказках, вони входять до складу фразеологізмів, стійких народних порівнянь, загадок. Це може стати надзвичайно цікавим матеріалом для вивчення української мови в іншомовній аудиторії і водночас допоможе іноземцеві сформуванню цілісної системи уявлень про культурні особливості українців, ментальність народу, його цінності та національний характер. Адже здатність зрозуміти представника іншої культури залежить не тільки від правильного використання мовних одиниць, але й від особливих умінь розуміти норми його культури, зокрема мовленнєвої поведінки у різноманітних ситуаціях спілкування.

Про нерозривність понять „мова і народ”, „мова і культура” писав ще В. Гумбольдт. Учений стверджував, що в кожній мові закладено світобачення, а вивчення іноземної мови порівнював із набуттям нової точки зору в колишньому світорозумінні. Сьогодні проблеми введення країнознавчої інформації особливо актуальні під час вивчення української мови як іноземної.

Як відомо, вибір навчального матеріалу значною мірою залежить від рівня володіння українською мовою студентів. Освітній стандарт з української мови як іноземної визначає такі рівні [9: 35]: елементарний (УМІ-1), основний (УМІ-2), рубіжний (УМІ-3), високий (УМІ-4), вищий (УМІ-5), найвищий (УМІ-6).

Спробуємо запропонувати можливі завдання для студентів слов'янської групи, рубіжного (середнього) рівня знань української мови для розвитку різних видів мовленнєвої діяльності (аудіювання, читання, письма, говоріння).

Назви тварин у зоологічній науці представлено двома видами: номени, утворені на основі народної назви, та номенклатурні найменування, що утворилися на основі латинської мови. Це свідчить про інтернаціональний характер лексем та значно полегшує процес навчання в іншомовній аудиторії.

Зоологічна лексика досить яскраво представлена в українських казках, тому казка „не лише розширює межі знань про культуру, фольклор, а й може стати цікавим навчальним матеріалом, базою для розвитку мовних та мовленнєвих умінь і навичок” [1: 10].

Для роботи з іноземними студентами варто подавати такі українські казки: „Рукавичка”, „Коза-дереза”, „Лисичка і журавель”, „Ріпка”, „Колобок”, „Лисичка-Сестричка і Вовк-Панібрат”, „Кіт, цап і баран” та ін. Вони допоможуть не тільки у вивченні зооназв, а й стануть основою для виконання вправ на перевірку лексичних, граматичних вмінь і навичок чужоземців.

Можна запропонувати студентам прослухати аудіозапис казки та спробувати переказати її, адже „для отримання міцних знань іноземної мови слід починати її

вивчення з розвитку мовлення і засвоєння фонетики та лексичного складу, поступово ускладнюючи цей процес граматичними елементами”, подібно до того, як вивчення рідної мови відбувається спочатку в усному варіанті, а вже потім йде засвоєння письма і системи мови загалом [8: 14]. Студенти можуть запропонувати свій варіант казки і записати його. Така послідовність зумовлена комунікативним та психологічним принципами сприйняття мовного матеріалу: спершу за допомогою слуху, потім звуку, а наприкінці застосовується зорова пам'ять. Вказаним етапам відповідає система вправ на: а) слух; б) слух і повторення; в) читання; г) написання.

Також викладач може використати один із інтерактивних методів викладання – рольову гру, запропонувавши студентам стати персонажами казки і залучивши у навчальний процес усіх учасників групи. Саме за допомогою рольової гри відбувається формування та розвиток мовленнєвих навичок та вмінь, що значною мірою зумовлено зацікавленістю студентів. Рольові ігри викликають інтерес до навчання, підвищують мотивацію, допомагають студентів продемонструвати не лише знання лексико-граматичного матеріалу та навички спонтанного мовлення, але й творчі здібності – кожний студент має можливість відчувати себе актором, який прагне зіграти свою роль якомога краще, бо від успіху кожного залежить успіх усієї гри взагалі. Так викладач має можливість виправляти помилки або фіксувати їх для обговорення пізніше.

Важливу роль у навчальному процесі відіграє система вправ. На основі казки можна запропонувати студентам виконати такі вправи:

1. Записати назви тварин із казки, поділити їх на свійські і дикі.
2. Утворити від цих назв демінутивні форми.
3. Утворити кличний відмінок, наприклад: *лисичко-сестричко, зайчику*.
4. Записати звуконаслідувальні слова.

Аналогічно можна знайомити студентів із зоологічною лексикою, залучивши пісенний текст, адже українська пісня – одне з найцінніших надбань нашого народу, нею захоплюються у всьому світі. Цікавою для іноземного студента, на наш погляд, буде пісня „Два півники”:

*Два півники, два півники горох молотили,
Дві курочки-чубарочки до млина носили.
Цап меле, цап меле, коза засипає,
А маленьке козенятко на скрипочці грає.
Танцюй, танцюй, козуленько, ніженьками туп, туп,
Татусенько з матусею надеруть нам круп, круп.
А вовчок-сірячок з лісу виглядає,
Ухопив він козенятко та й далі тікає.
Як узяв старий цапок новенькі віжки,
Одібрав він козенятко, залигав за ріжки.
Хоч вовчок обідрав цапові реберце,
Зате в тата з матусею радується серце.*

Завдяки персоніфікації у пісні наголошено на найцінніших рисах характеру українців: працьовитості, взаємодопомозі та любові, підсилюється експресивність мови, багатство стилістичних засобів: *курочка-чубатурочка, вовчок-сірячок*.

Використання зменшено-пестливих форм *півники, курочки, козенятко, ніженьками, цапок*, навіть у кличному відмінку *козуленько*, допомагає підсилити емоційний настрій пісні, підкреслити такі риси національної душі, як емоційність,

сентиментальність. Відповідно, можна запропонувати іноземцям спробувати самостійно утворити зменшено-пестливі форми за допомогою суфіксів *-ик*, *-оч*, *-еньк*-, *-ат*-, *-ок* та ін. Також варто звернути увагу студентів на повну нестягнену форму прикметника *новенькій*, адже це одна зі специфічних граматичних рис української мови.

Для кращого засвоєння лексики, формування мовленнєвих умінь студентів викладач може використати систему ситуативних вправ. Зокрема, для вивчення зоологічної лексики можна уявити ситуацію: ви екскурсовод у зоопарку, для проведення екскурсії потрібно підготувати цікаві розповіді про тварин – мешканців зоопарку. Опорні слова і вислови: *добрий день, ласкаво просимо, зоопарк, тварини, дика тварина, свійська тварина, птах, розмір, колір, дякую за увагу*.

Інші студенти можуть ставити питання, ділитися своїми знаннями про тварин. Основна мета таких вправ – формувати у студентів вміння бути ініціаторами діалогу, обмінюватися репліками, розуміти співрозмовника. Вони створюють на занятті позитивну емоційну атмосферу, яка сприяє усуненню в іноземних студентів психологічного бар'єру, створює таку комунікативну ситуацію, коли іноземці можуть невимушено спілкуватися українською мовою.

Ще один спосіб поповнення словникового запасу – використання наочності, оскільки одночасне залучення слуху і зору сприяє кращому засвоєнню лексики. Ілюстративними матеріалами можуть стати малюнки, фотографії тварин, фільми. Яскравим прикладом у вивченні зоолексики є символи України – вишивка на сорочках, і рушниках, писанки, розпис посуду, різьблення, де поряд із геометричними та рослинними орнаментами існують численні зображення тварин, птахів, зокрема *коней, овець, риб, корів, лебедів, собак, биків*. Окреме місце займають мотиви стилізації таких птахів, як *зозуля, півень, сова, голуб, павич* та ін.

Віра людей у надзвичайну силу природи і тварин, викликала поважне ставлення до деяких представників тваринного світу і навіть виникнення обрядів, пов'язаних із тваринами. В Україні, наприклад, із Різдвяними святами пов'язаний обряд водіння кози, що сягає ще часів язичництва. Зооназва *коза* стала образом-символом родючості, врожаю та достатку. В інших народів номен *коза* може наповнюватися зовсім іншим культурним змістом. Народи по-різному осмислюють довкілля, тому розглядати слово поза культурним, національним контекстом неможливо.

Це свідчить про те, що на основі багатьох зооназв, які відомі на всій українській мовній території, сформувалися слова-символи, які є важливим елементом мови. Так відбувається ознайомлення іноземців із найголовнішими національними реаліями, яке, звичайно, не може обійтися без країнознавчих коментарів.

Процес опанування певної мови буде неповноцінним без вивчення її фразеології, адже фразеологія кожної мови – це скринька не лише мовної, а й національно-культурної інформації. „Коли іноземець, який вивчає певну мову, починає розуміти та використовувати у своїх висловлюваннях її фразеологію, він стає у просторі цієї мови як у себе вдома” [9: 157].

Українська анімалістична фразеологія – один із найцікавіших пластів фразеологічного багатства мови, де зафіксовано народні уявлення, вірування, мудрість, прагнення і сподівання народу. Опанування фразеології мови, яку вивчають як іноземну, дає змогу відчинити двері до нової картини світу народу.

Велика кількість ключових назв тварин у фразеологізмах пояснюється тісним зв'язком людини з твариною. У результаті порівняння людини з твариною виникли

фразеологізми, які характеризують людину і відтворюють властиве народові світобачення, національний колорит, пов'язаний з гумором, наприклад: *блудна віця, заяча душа, ні риба ні м'ясо, битий пес, вовк в овечій шкурі, біла ворона, куряча любов.*

Можна запропонувати студентам виконати такі вправи:

1. Розкрити значення фразеологізмів.
2. Створити порівняльну таблицю українських фразеологізмів із фразеологізмами рідної мови.

3. Відтворити фразеологізм у його незмінній нормативній формі, наприклад:

- як кінь / вовк / кіт наплакав;
- жити як кішка з мишкою / собакою / кішкою;
- кіт / вовк / баран в овечій шкурі;
- лисицю / коня / собаку з'їсти;
- телячі / крокодилячі / котячі сльози;
- пасує як мавпі / козі / корові сідло.

Складнішими будуть вправи, де студентів потрібно дібрати фразеологізм із зооназвою до описаної ситуації, наприклад:

- Набути досвід у чомусь – *собаку з'їсти*;
- Жити без злагоди, сваритися – *як кішка з собакою*;
- Підступна людина – *вовк в овечій шкурі*;
- Несподівано заподіяти комусь шкоди – *підкласти свиню*;
- Хтось дуже голодний – *вовчий апетит*.

Такі фразеологізми допомагають підкреслити паралелі „людина – тварина” та розкрити національно-культурну семантику зоонімів.

Під час виконання вправ викладач не лише пояснює значення та наводить приклади, а й допомагає чужоземцям усвідомити все багатство семантики фразеологізмів.

Насичені зоологічною лексикою й українські прислів'я та приказки: *Вовка боятися – в ліс не ходити. Коня кують, а жаба ногу підставляє. Дивиться, як баран на нові ворота. На те щука в морі, щоб карась не дрімав. Корова в дворі – харч на столі. Знайся кінь з конем, а віл з волом. Де коза ходить, там жито родить. Знає кіт, чие сало з'їв. І собака чує, хто його годує. З вовками жити – по-вовчому вити. За вовка промовка, а вовк іде. За двома зайцями не гонись, бо й одного не спіймаши. Зробив з мухи слона.* Подібні структури свідчать про спостережливість людини, вміння народу пов'язати з національною реалією певні прикмети.

Після розкриття значення можна запропонувати іноземцям створити порівняльну таблицю приказок та прислів'їв української мови та їхньої рідної мови і порівняти роль тварин у мовній картині світу різних народів.

Як зазначає І. Кочан, „цілком актуальним є застосування на заняттях лінгвістичних ігор” [8: 17]. Під час вивчення зоологічної лексики можна використати, наприклад, гру „Визбирувач”. Кожен студент отримує текст, із якого повинен вибрати лексику на позначення тварин, і погрупувати їх за родом. Ця гра сприяє виробленню навичок знаходити й аналізувати певні мовні явища. Робота з текстом стимулює пізнавальні інтереси студентів, розширює їхній світогляд і забезпечує повторення лексики.

Зоологічна лексика – одна з найбагатших груп мови. Номени зоології є носієм національно-культурної інформації. Вони є важливим компонентом казок, народних

пісень, приказок, входять до складу фразеологізмів. Це може стати надзвичайно цікавим матеріалом для вивчення української мови в іншомовній аудиторії і водночас допоможе іноземцеві сформулювати цілісну систему уявлень про культурні особливості українців, ментальність народу, його цінності та національний характер. Адже здатність розуміти представника іншої культури залежить не тільки від правильного використання мовних одиниць, але й від особливих умінь розуміти норми його культури, зокрема мовленнєвої поведінки у різноманітних ситуаціях спілкування.

Для вивчення зоологічної лексики в іншомовній аудиторії можна використовувати інтерактивні методи навчання, зокрема рольові ігри, метод ситуативних вправ, лінгвістичні ігри, також вправи для розвитку різних видів мовленнєвої діяльності. Зацікавити іншомовного студента можна завдяки використанню аудіозаписів, малюнків, фотографій, відеофільмів та інших засобів наочності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Антонів О. „Жили були”, або казка в навчанні української мови як іноземної / О. Антонів // Тека komisji polsko-ukraińskich związków kulturowych. – Lublin, 2012. – С. 7–11.
2. Бацевич Ф. С. Філософія мови: Історія лінгвофілософських учень : підручник / Ф. С. Бацевич. – 2-ге вид., стереотип. – К. : ВЦ „Академія”, 2011. – 240 с.
3. Василько З. Лінгвокраїнознавчий аспект фауно назв / Зоряна Василько // Теорія і практика викладання української мови як іноземної : зб. наук. праць. – Львів : Видавничий центр ЛНУ ім.І.Франка, 2006. – Вип. 1. – С 224–235.
4. Василько З. Флорономени у курсі української мови як іноземної: специфіка опису та способи представлення в чужомовній аудиторії / Зоряна Василько, Ірина Кузишин // Теорія і практика викладання української мови як іноземної : зб. наук. праць. – Львів : Видавничий центр ЛНУ ім.І.Франка, 2006. – Вип. 1. – С. 235–241.
5. Гончарук О. Рольова гра як метод комунікативного підходу до вивчення української мови як іноземної / О. Гончарук [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://naub.ua.edu.ua/category/conf/ii-lingvocognition>
6. Добрусинець Д. Лінгвокраїнознавчий потенціал орнітонімів // Теорія і практика викладання української мови як іноземної : зб. наук. праць. – Львів : Видавничий центр ЛНУ ім.І.Франка, 2010. – Вип. 5. – С. 40–52.
7. Добрусинець Д. Назви птахів як об'єкт лінгвокраїнознавства / Дарія Добрусинець // Теорія і практика викладання української мови як іноземної : зб. наук. праць. – Львів : Видавничий центр ЛНУ ім.І.Франка, 2009. – Вип. 5. – С. 90–102.
8. Кочан І. Нові освітні технології в практиці викладання української мови як іноземної / Ірина Кочан // Теорія і практика викладання української мови як іноземної : зб. наук. праць. – Львів : Видавничий центр ЛНУ ім.І.Франка, 2008. – Вип. 3. – С. 14–20.
9. Мазурик Д. Державний стандарт з української мови як іноземної: від теорії до практики / Данута Мазурик // Мова як іноземна: проблеми сертифікації за європейськими стандартами. – Львів, Видавничий центр ЛНУ ім.І.Франка, 2010. – С. 34–37.
10. Сагата Ю. Анімалістична фразеологія у вивченні української мови як іноземної / Юлія Сагата // Теорія і практика викладання української мови як іноземної : зб. наук. праць. – Львів : Видавничий центр ЛНУ ім.І.Франка, 2009. – Вип. 4. – С. 157–171.

Стаття надійшла до редакції 05.02.2014

доопрацьована 10.02.2014

прийнята до друку 12.02.2014

WORKING ON BIOLOGICAL VOCABULARY IN A FOREIGN LANGUAGE AUDIENCE

Maria Vus

*Ivan Franko National University of Lviv,
Department of Applied Linguistics,
1 Universytets'ka Str., room 233, 79000 Lviv, Ukraine
phone: 032 239 43 55
e-mail: maryvus@mail.ru*

This article deals with one of the areas of work on vocabulary in teaching Ukrainian as a foreign language - study of special terminology. Study reveals the problems of zoological vocabulary is an important part of the vocabulary of the Ukrainian language and the national carrier of cultural information

Key words: Ukrainian as a foreign language, biological vocabulary.

РАБОТА НАД БИОЛОГИЧЕСКОЙ ЛЕКСИКОЙ В ИНОЯЗЫЧНОЙ АУДИТОРИИ

Мария Вус

*Львовский национальный университет имени Ивана Франко,
кафедра украинского прикладного языкознания,
ул. Университетская, 1, комн. 233, 79000 Львов, Украина
тел.: 032 239 43 55
эл. почта: maryvus@mail.ru*

Рассмотрены особенности работы над одной из групп специальной лексики в курсе украинского языка как иностранного – биологической. Раскрываются проблемы изучения зооназваний, которые являются важной частью словарного состава украинского языка и носителем национально-культурной информации.

Ключевые слова: украинский язык как иностранный, биологическая лексика, зооназвание.